

başlattı. Osmanlı kuvvetleri 1872'de Muhammed b. Âiz'i öldürerek isyancıları mağlûp ettiler ve Ebhâ dahil Asîr'in tamamını ele geçirdiler. Ebhâ, Yemen vilâyetine bağlanan Asîr mutasarrıflığının yedi kazasından biri olarak idarî teşkilâtta tekrar yerini aldı ve bölgenin merkezi olma özelliğini korudu.

XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde Fas'tan gelerek Sabyâ'ya yerleşen İdrîsiyye tarikatının kurucusu Ahmed b. İdrîs'in torunlarından Seyyid Muhammed b. Ali el-İdrîsî 1910 yılında isyan ederek Ebhâ'yı kuşattı. Yedi ay süren kuşatma 11 Haziran 1911'de Osmanlı Devleti'nin emriyle son Mekke şerifi Hüseyin b. Ali'nin gönderdiği kuvvet sayesinde kaldırıldı. 1911-1918 yılları arasında, Süleyman Şefik Paşa ve Muhyiddin Paşa'nın mutasarrıflık dönemlerinde Asîr'in merkezi Ebhâ'ya çok önem verildi. Süleyman Şefik Paşa şehrin etrafını surlarla çevirme imkânı bulamayınca kaleler arasına hendekler kazıdı. Son mutasarrıf Muhyiddin Paşa ise şehri daha iyi koruyabilmek için adı geçen kalelerle gözetleme kulelerine ilâveler ve Ebhâ vadisi üzerindeki köprüyü yaptırdı.

Ekim 1918 - Şubat 1919 tarihleri arasında Osmanlı Devleti'nin Ebhâ'dan çekilmesiyle bölgede bir otorite boşluğu doğdu ve şehir çevresindeki kabile reisleri tekrar aralarında hâkimiyet mücadelesine başladılar. Önce eski Âiz ailesi hâkimiyeti ele geçirdiyse de hemen arkasından Muhammed b. Ali el-İdrîsî bölgeye hâkim oldu. Kısa süre sonra öteden beri bölge ile ilgilenen Suûdîler'in emiri Abdülazîz, oğlu Faysal'ı bölgeye göndererek hâkimiyetini ilân etti (1922). O tarihten itibaren Ebhâ, Suûdî Krallığı'na bağlı bölge valisinin oturduğu önemi

bir şehir haline geldi. Daha sonra Asîr bölgesi üzerinde hak iddia eden Yemen ile Suudi Arabistan arasında çıkan savaşın İngiltere'nin aracılığıyla sona erdirilmesinin arkasından (Mayıs 1934) diğer İdrîsî topraklarıyla birlikte Ebhâ da kesin olarak Suudi yönetiminde kaldı.

Ebhâ, coğrafi bakımdan bugün Suudi Arabistan'ın el-Mıntakatü'l-Cenûbiyye el-Garbiyye olarak bilinen bölgesinde yer almakta ve Asîr-Necran idarî bölgesinin merkezini teşkil etmektedir. İlk defa 1936'da bir ilkokulun açıldığı Ebhâ'da, eğitim faaliyetlerinin gelişmesi üzerine orta dereceli okulların sayısında büyük artış meydana gelmiştir. Ayrıca şehirde, ülkenin diğer bölgelerindeki üniversitelere bağlı olarak kurulmuş eğitim, Arap dili, tıp ve şeriat fakülteleri bulunmaktadır.

Yapılması on bir yıl süren Ebhâ bağlantılı otoyol, Tâif-Ebhâ-Cizân arasındaki ulaşımı kolaylaştırmıştır; bölgenin en büyük havaalanı da buradadır. Ebhâ'nın nüfusuna dair kaynaklarda bulunan son rakam 1974 yılına ait olup 30.150'dir (EBR.², I, 30).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, İrade-Dahiliye, nr. 71.706; BA, İrade-Şûrâ-yı Devlet, nr. 4423; Hemdânî, *Şifata Cezireti'l-Arab* (nşr. Muhammed el-Ekvâ — Hamed el-Câsir), Riyad 1977, s. 256-257; Ukaylî, *el-Mihlâfû's-Süleymânî*, Riyad 1982, I, 433-480; II, 690-699, 715-743; Ahmed b. Ahmed en-Nu'mî, *Havliyyâtü'n-Nu'mî et-Tihâmiyye* (nşr. Hüseyin b. Abdullah el-Ömerî), Dimaşk 1987, s. 105-108; Ahmed Râşid, *Târîh-i Yemen ve San'a*, İstanbul 1291, II, 15-28; *Mir'âtü'l-Haremeyn*, III, 166-173; Süleyman Şefik Paşa, *Müzekkerât* (nşr. Muhammed b. Ahmed el-Ukaylî), Ebhâ 1405/1984, tür.yer.; *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Hicaz, Asîr, Yemen Cepheleri ve Libya Harekati*, Ankara 1978, s. 52, 82, 398-399, 407, 411-412; Hâşim b. Saîd en-Nu'mî, *Târîhu 'Asîr fi'l-mâzî ve'l-hâzır*, Riyad, ts., s. 161, 185, 190, 212-213; *'Asîr: arzû'l-hayr ve'l-cemâl* (nşr. Vezâretü'l-İ'lâm), Riyad, ts., tür.yer.; Emîn er-Reyhânî, *Târîhu Necdi'l-hadîs*, Beyrut 1988, s. 298-303; Abdülmün'im Abdülazîz Reslân, "Ba'zu istiḥkâmâtî munḥikâti 'Asîri'l-harbiyye fi'l-'ahdi'l-'Osmânî", *Mecelletü'l-Baḥsî'l-'ilmî ve't-türâşî'l-İslâmî*, V, Mekke 1402, s. 379-406; *Kâmûsü'l-a'lâm*, I, 769; Besim Darkot, "Asîr", *İA*, I, 674-675; H. C. Mueller, "Abhâ", *EI²* (İng.), I, 98; R. Headley v.dğr., "'Asîr", *a.e.*, I, 707-710; Yusuf Halacıoğlu, "Asîr", *DİA*, III, 482-484; *EBR.²*, I, 30; Muḥiddin Paşa, *Asîr Hataları ve Kısaltması* (1934), Harp Tarihi Başkanlığı Arşivi, nr: 1/217, Dolap 73, Göz 4, Dosya 565, s. 12-15; Asîr Komutanı Tuğgeneral Muḥiddin Paşa'ya Harp Tarihi Başkanlığı Arşivi, nr. 6/13.962, Dolap 185, Göz 4, Dosya 24.

MUSTAFA L. BİLGE

EBHERİ, Ebû Bekir

(أبو بكر البهري)

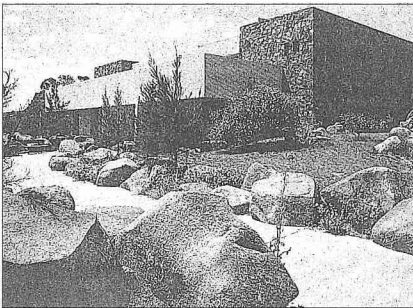
Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed et-Temîmî el-Ebherî (ö. 375/986)

Mâlikî fakihî ve hadis âlimi.

290 (903) yılından önce (muhtemelen 289/902) doğdu. Ebherî nisbesiyle tanınmış olmasından, ailesinin İran'da Kazvin ile Zencan arasında bulunan Ebher'de yaşadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca aslen Temîm kabilesinden geldiği için de Temîmî nisbesini almıştır. Tahsilini Bağdat'ta yaptı. Ebû Ömer Muhammed b. Yûsuf el-Kâdî, Ebû'l-Ferec el-Kâdî, Ebû Bekir b. Cehm, Tayâlisî ve İbn Bükeyr'den fıkıh okudu. İbn Ebû Arûbe el-Harrânî, İbn Ebû Dâvûd, İbnü'l-Bâgandî, Ebû Bekir b. Dâse el-Basrî, Ebû'l-Kâsım el-Begavî ve İbn Zeyd el-Mervezî'den hadis dinledi. Hadiste sika* olarak tanınan ve âlî isnadları toplayan Ebherî'den de İbrâhîm b. Mahled, Ebû Bekir el-Berkânî, Ali b. Muhammed b. Hasan el-Harbî, Ebû'l-Kâsım et-Tenûhî, Hasan b. Ali el-Cevherî, Dârekutnî, Bâkîllânî, Asîlî ve Ebû Muhammed el-Kalaî hadis rivayet ettiler.

Tahsilini tamamladıktan sonra altmış yıl gibi uzun bir müddet Bağdat'ta Mansûr Camii'nde fıkıh ve hadis dersleri okuttu ve fetva verdi. Bu süre içinde Irak, Horasan, Mısır ve Kuzey Afrika'dan gelen çok sayıda talebe kendisinden ders aldı. Cehdamî'den sonra Irak'ta ondan daha çok talebe yetiştiren bir Mâlikî fakihinin gelmediği söylenir. Yukarıda anılanlardan başka Ebû Ca'fer el-Ebherî (el-Ebheriyyü's-sağır), Ebû Saîd el-Kazvî-nî, Ebû'l-Kâsım İbnü'l-Cellâb, Ebû'l-Hasan İbnü'l-Kassâr, İbn Huveyzmendâd, İbn Abbas el-Bağdâdî gibi âlimler de ondan ders almışlardır. Ebherî, Mâlikî mezhebinin Irak'ta yayılmasında önemli rol oynamış ve döneminde bu mezhebin imâmı kabul edilmiştir. Ancak kendisine teklif edilen Bağdat kadılığını kabul etmemesi bu makamın diğer mezheplere geçmesine sebep olmuş ve kendisinden sonra da Mâlikî fikhini temsil eden güçlü kişiler yetişmediğinden bu mezhep Irak'ta zayıflamıştır. Ebherî sadece kendi mezhebinin taraftarları arasında değil diğer mezhep mensuplarında da itibar görmüş ve bu mezheplerle ilgili fikhî meselelerde bilgisine başvurulmuştur. Kâdîkudât İbn Ümmü Şeybân el-Hâşimî hüküm verirken onu sağ yanına oturtur, kendisine diğer âlimlerden ayrı bir değer verirdi.

Ebhâ'da Asîr Millî Parkı - Suudi Arabistan

Hadis ve fıkıh ilimlerinin yanı sıra kıraat ilminde de derin bilgi sahibi olan Ebherî ayrıca ahlâkı, vakarı ve cömertliğiyle de meşhur olmuştur.

7 Şevval 375 (20 Şubat 986) tarihinde vefat eden Ebherî'nin cenaze namazını yıllarca ders okuttuğu Mansûr Camii'nde Ebû Hafs İbnü'l-Âcurrî kıldırdı. Burhâneddin İbn Ferhûn'un 7 Şevval 395 (17 Temmuz 1005) olarak verdiği ölüm tarihi (*ed-Dibâcû'l-müzheb*, II, 210) yanlış olmalıdır. Zira İbn Ferhûn dahil hemen bütün kaynaklarda seksen küsur yıl yaşadığı açıkça belirtilmiştir.

Eserleri. 1. *Şerhu'l-Muhtasar'ı-kebir fi'l-fıkıh*. Ebû Muhammed İbn Abdülhakem'in *Muhtasar'ı* üzerine yapılan bu şerhin şimdikiye kadar III, VIII ve XII. ciltleri bulunabilmiştir. 2. *el-Fevâ'idü'l-muntekâtü'l-garâ'ibü'l-hisân* (bu iki eserin yazma nüshaları için bk. Sezgin, I, 467-468, 477). Kaynaklarda Ebherî'nin, İbn Abdülhakem'in *el-Muhtasarü's-Şağîr* adlı eserine de bir şerh yazdığı ve ayrıca *Kitâbü'r-Red'ale'l-Müzenî*, *Kitâbü'l-Uşûl*, *Kitâbü İcmâ'î ehli'l-Medîne*, *Kitâbü Fazli'l-Medîne'ale'l-Mekke*, *Kitâbü'l-Avâli*, *Kitâbü'l-Emâli* adıyla başka eserler de telif ettiği kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 283; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, V, 462-463; İbn Abdülber, *el-İntikâ*, Kahire 1350, s. 53; Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, s. 167; Kâdî İyâz, *Terribü'l-medârik*, II, 466-473; Abdülvâhid el-Merrâkûşî, *el-Mu'cib fi telhîşi ahhârü'l-Magrib* (nşr. M. Saîd el-Uryan), Kahire 1383/1963, s. 62; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVI, 332-334; a.m.f., *el-İber*, II, 146; Safedî, *el-Vâfi*, III, 308; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, II, 405; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 304-305; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzheb*, II, 206-210; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, IV, 147; Makkarî, *Ezhârü'r-riyâz* (nşr. Saîd Ahmed A'râbî v.dğr.), Rabat 1398/1978, III, 27, 86; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 85-86; *Hediyetü'l-ari*, II, 50; Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, 98; Sezgin, *GAS*, I, 467-468, 477; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'elli*, X, 241.

MUHAMMED SÜVEYSİ

EBHERÎ, Eminüddin

(أمين الدين الأبهري)

Ebû Saîd Eminüddin Abdurrahmân b. Ebû Hafs Ömer es-Sivâsî el-Ebherî (ö. 733/1333)

Matematikçi, astronom, tabip ve fakih.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Büyük bir ihtimalle 685 (1286) yılında Sivas'ta doğdu. Ünlü mantık, felsefe ve astronomi bilgini Esîrüddin el-Ebherî'nin

nin torunudur ve muhtemelen bundan dolayı Sivâsî'den çok Ebherî nisbesiyle anılmaktadır. İlk tahsilini Sivas'ta yaptıktan sonra birçok Selçuklu medrese öğrencisi gibi o da Suriye'ye gidip orada okumuş, Dimaşk, Hama ve Halep'te bulunmuştur. Aynı zamanda ünlü bir tarih ve coğrafya bilgini olan Hama Meliki Ebû'l-Fidâ kendisine büyük değer vermiş ve himayesine alarak maaş bağlatmıştı. Ebherî'nin, melikin ölümü ve kendisinin de Hamalılar tarafından dine karşı lâubaliliğinden ötürü zındıklıkla suçlanması üzerine Halep'e gittiği ve orada bir yandan talebe okuturken bir yandan da tabip olarak görevlendirildiği bîmaristanda hastaları tedavi ettiği, ayrıca Şâfiî fıkhında otorite sayıldığı için dârüladlde davalara baktığı bilinmektedir; Dimaşk'ta bulunduğu dönem hakkında ise herhangi bir bilgi yoktur. Halep'e geldiğinin ertesi yılı kırk sekiz yaşında iken vefat etti.

Daha ziyade tıp, aritmetik, geometri ve astronomi alanlarında üne kavuşmuş olan Ebherî'nin astronomik gözlem aletlerinin yapımında da usta olduğu anlaşılmaktadır. İbn Hacer'in kaydettiğine göre devrin önde gelen âlimlerinden Adudüddin el-İcî ile çeşitli konularda tartışmaları olmuştur.

Eserleri. 1. *Fuşûl kâfiye fi hisâbi't-taht ve'l-mîl*. Matematik alanındaki bu eser on fasıl halinde tertip edilmiştir. 2. *Levâmî'u'l-vesâ'il fi me'âli'i'r-resâ'il*. Astronomideki gözlem aletlerini konu alan eser bir mukaddime, dört makale ve bir hâtimeden oluşmaktadır (bu iki eserin yazma nüshaları için bk. Brockelmann, I, 625; II, 273).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Verdî, *Tetimmetü'l-Muhtasar fi ahhârü'l-beşer* (nşr. Ahmed Rif'at el-Bedrâvî), Beyrut 1389/1970, II, 430; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmîne*, II, 323, 339-340; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, I, 184; IV, 25; İbn Habîb el-Halebî, *Tezkiretü'n-nebîh fi eyyâmî'l-Manşâr ve benîh* (nşr. Muhammed M. Emîn — Saîd Abdülfettâh Âşûr), Kahire 1976-86, II, 242-243; Pertsch, *Gotha*, III, 64-65; Ahlwardt, *Verzeichnisse*, V, 333; Brockelmann, *GAL*, I, 625; II, 273; Suter, *Die Mathematiker*, s. 153; Cevât İzgi, "Anadolu Beylikleri Devrinde Yetişen Bir Matematik, Astronomi ve Tıp Bilgini Sivasslı Ömeroğlu Abdurrahman (685-733/1286-1333)", Millî Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri'ne (20-21 Mayıs 1991 Konya) sunulan basılmamış tebliğ; D. Pingree, "Abharî Amin - al - Din", *Elr.*, I, 216.

CEVAT İZGİ

EBHERÎ, Esîrüddin

(أثيرالدين الأبهري)

Esîrüddin el-Mufaddal
b. Ömer es-Semerkindî el-Ebherî
(ö. 663/1265 [?])

Filozof, astronom ve matematikçi.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Aslen Semerkantlı bir aileye mensup olan Ebherî Musul'da doğdu. Bazı kaynaklarda bu nisbe yanlış olarak Ebehrî şeklinde geçmektedir. Bu arada çağdaş İranlı yazarlardan birçoğu, Ebherî nisbesine dayanarak onun Zencan ve İsfahan'a bağlı iki Ebher'den birinde doğmuş olduğunu iddia eder; ancak modern kaynakların bazılarının kaydettiği gibi bizzat Ebherî'nin Semerkandî nisbesini kullandığı dikkate alınırsa ailesinin aslen Semerkantlı olduğu anlaşılır. *Seyfûl-gullâb* müellifi Muhammed Fevzî ise Ebherî nisbesinin üç ayrı anlamı bulunduğunu belirterek bunları bir beldeye mensup olma, bir kabileye mensup olma ve "Beyâzî"de olduğu gibi bir niteliği belirtme şeklinde sıraladıktan sonra Ebherî nisbesinin beldeye değil kabileye mensubiyet ifade ettiğini söyler; ona göre Esîrüddin Ebher kabilesine mensuptur. Mehmet Sadettin Aygen *Büyük Filozof Esîrüddin Ebherî* adlı eserinde, Ebherî'nin Afyon ilinin Çay ilçesi yakınında Eber gölü civarındaki Eber köyünden (şimdiki Doğanlı) olduğunu ve türbesinin de orada bulunduğuunu iddia ediyorsa da şimdilik bu iddia "ebher" ile "eber" kelimeleri arasındaki ses benzerliğinin ötesinde bir anlam taşımamaktadır.

Ebherî ilk tahsilini Musul'da yaptı, daha sonra Horasan ve Bağdat'a giderek öğrenimini tamamladı. O dönemin en ünlü bilginlerinden olan Kemâleddin İbn Yûnus'un talebesi, İbn Hallikân'ın da hocası oldu. Bir süre Musul sarayında himaye gördü; 625'te (1228) Musul'dan Erbil'e geçerek oraya yerleşti. Ebherî ayrıca Anadolu'ya da seyahatlerde bulunmuş, buradaki Türk beylerinin saraylarında ağırlanmış, ilim ve kültürün gelişmesine ve ilim adamlarına büyük değer veren beylerin teşvik ve destekleriyle felsefe ve müsbet ilimler alanında dersler vermiştir. Ölümüyle ilgili olarak kaynaklarda 661 (1263) ve 663 (1265) gibi farklı tarihler zikredilmektedir.

Eserleri. Felsefe ve Mantık. Felsefede Fârâbî ve İbn Sînâ geleneğinin XIII. yüzyıldaki en başarılı temsilcilerinden olan Ebherî, özellikle *Hidâyetü'l-hikme* ve *İsâ-*